

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (ósma izba)

z dnia 7 listopada 2013 r.*

Ubezpieczenie ochrony prawnej — Dyrektywa 87/344/EWG — Artykuł 4 ust. 1 —
Przysługujący ubezpieczonemu swobodny wybór prawnika — Przewidziane w ogólnych warunkach umownych postanowienie gwarantujące świadczenie pomocy prawnej w postępowaniach sądowych i administracyjnych przez jednego z pracowników ubezpieczyciela — Koszty związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez zewnętrznego prawnika, które są zwracane jedynie w przypadku ocenianej przez ubezpieczyciela konieczności powierzenia prowadzenia danej sprawy przez takiego prawnika

W sprawie C-442/12

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Hoge Raad der Nederlanden (Niderlandy) postanowieniem z dnia 28 września 2012 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 3 października 2012 r., w postępowaniu:

Jan Sneller

przeciwko

DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV,

TRYBUNAŁ (ósma izba),

w składzie: C.G. Fernlund, prezes ósmej izby, pełniący obowiązki prezesa izby, C. Toader (sprawozdawca) i E. Jarašiūnas, sędziowie,

rzecznik generalny: P. Mengozzi,

sekretarz: M. Ferreira, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 19 września 2013 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV przez J.W.H. van Wijka oraz B.J. Drijbera, advocaten,
- w imieniu rządu włoskiego przez G. Palmieri, działającą w charakterze pełnomocnika, wspieraną przez W. Ferrante, avvocato dello Stato,
- w imieniu rządu austriackiego przez A. Poscha, działającego w charakterze pełnomocnika,

* Język postępowania: niderlandzki.

— w imieniu Komisji Europejskiej przez F. Wilmana oraz K.P. Wojcika, działających w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 4 ust. 1 dyrektywy Rady 87/344/EWG z dnia 22 czerwca 1987 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczenia ochrony prawnej (Dz.U. L 185, s. 77), mającej *ratione temporis* zastosowanie do sprawy zawisłej w postępowaniu głównym.
- 2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu, jaki powstał pomiędzy J. Snellerem a towarzystwem ubezpieczeniowym DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV (zwanym dalej „DAS”) w przedmiocie pokrycia kosztów pomocy prawnej świadczonej przez prawnika wybranego przez ubezpieczonego.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Motyw jedenasty dyrektywy 87/344 stanowi:

„[W] interesie osób mających ubezpieczenie ochrony prawnej ubezpieczony musi mieć możliwość wybrania prawnika lub innej osoby o odpowiednich kwalifikacjach zgodnie z przepisami prawa krajowego, w każdym dochodzeniu lub postępowaniu [w każdym postępowaniu sądowym lub administracyjnym] oraz kiedy wystąpi sprzeczność interesów”.

- 4 Artykuł 1 owej dyrektywy stanowi:

„Celem niniejszej dyrektywy jest koordynacja przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych dotyczących ubezpieczenia ochrony prawnej [...] w celu ułatwienia skutecznej realizacji swobody przedsiębiorczości i wykluczenia, w miarę możliwości, sprzeczności interesów wynikającej w szczególności z faktu, że ubezpieczyciel ubezpiecza daną osobę w zakresie zarówno ochrony prawnej, jak i innej grupy [...], oraz – w razie wystąpienia takiej sprzeczności – aby umożliwić jej usunięcie”.

- 5 Artykuł 2 ust. 1 tej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„Niniejszą dyrektywę stosuje się do ubezpieczenia ochrony prawnej. Polega ono na zobowiązaniu w zamian za zapłatę składki do poniesienia kosztów postępowania sądowego oraz wykonania innych usług związanych bezpośrednio z ochroną ubezpieczeniową, w szczególności w celu:

- zapewnienia odszkodowania z tytułu poniesionej przez ubezpieczonego straty, szkody lub uszkodzenia ciała poprzez ugodę pozasądową lub w drodze postępowania cywilnego lub karnego,
- obrony lub reprezentowania ubezpieczonego w postępowaniu cywilnym, karnym, administracyjnym lub innym postępowaniu, lub też w związku z roszczeniem zgłoszonym wobec niego”.

6 Artykuł 4 ust. 1 tej dyrektywy brzmi:

„Umowa ubezpieczenia ochrony prawnej wyraźnie stwierdza, że:

- a) w przypadku przysługującej możliwości skorzystania z pomocy prawnika lub innej osoby mającej zgodnie z prawem krajowym odpowiednie kwalifikacje w zakresie obrony, reprezentowania lub wspierania interesów ubezpieczonego w dochodzeniu lub postępowaniu [w każdym postępowaniu sądowym lub administracyjnym] ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru takiego prawnika lub innej osoby;
- b) ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru prawnika lub, jeżeli preferuje takie rozwiązanie i prawo krajowe na to zezwala, innej osoby mającej odpowiednie kwalifikacje do obrony jego interesów w przypadku wystąpienia sprzeczności interesów”.

7 Artykuł 5 dyrektywy 87/344 stanowi:

„1. Każde państwo członkowskie może wprowadzić wyłączenie ze stosowania art. 4 ust. 1 w przypadku ubezpieczenia ochrony prawnej, jeżeli zostały spełnione wszystkie poniższe warunki:

- a) ubezpieczenie ogranicza się do przypadków wynikających z użytkowania pojazdów drogowych na terytorium zainteresowanego państwa członkowskiego;
- b) ubezpieczenie jest związane z umową o świadczenie pomocy w razie wypadku lub awarii pojazdu drogowego;
- c) ani ubezpieczyciel udzielający ochrony w zakresie ochrony prawnej, ani ubezpieczyciel udzielający ochrony w zakresie pomocy nie prowadzi działalności w żadnej grupie ubezpieczeń od odpowiedzialności cywilnej;
- d) zastosowano odpowiednie środki, aby doradztwo prawne i reprezentowanie każdej ze stron sporu powierzyć całkowicie niezależnym prawnikom, jeżeli strony te są ubezpieczone w zakresie ochrony prawnej przez tego samego ubezpieczyciela.

2. Zwolnienie udzielone zakładowi przez państwo członkowskie na podstawie ust. 1 nie wpływa na zastosowanie art. 3 ust. 2”.

Prawo niderlandzkie

8 Artykuł 4:67 ust. 1 Wet op het financieel toezicht (ustawa o kontroli finansowej) jest sformułowany następująco:

„Ubezpieczyciel ochrony prawnej czuwa nad tym, aby w zawartych umowach ubezpieczenia ochrony prawnej ubezpieczonemu zostało wyraźnie przyznane prawo wyboru adwokata lub innej osoby posiadającej wiedzę w zakresie prawa, jeżeli:

- a) ubezpieczony korzysta z pomocy adwokata lub innej osoby posiadającej wiedzę w zakresie prawa wymaganą do tego, aby bronić albo reprezentować ubezpieczonego lub obsługiwać jego interesy prawne w postępowaniu sądowym lub administracyjnym, lub
- b) zachodzi konflikt interesów”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 9 Z postanowienia odsyłającego wynika, że J. Sneller zawarł umowę ubezpieczenia ochrony prawnej z Reaal Schadeverzekeringen NV. Zgodnie z tą umową ubezpieczeniową obsługa roszczeń z tytułu ubezpieczenia ochrony prawnej została przeniesiona na DAS.
- 10 Zgodnie z tą umową obsługą prawną spraw zajmują się pracownicy DAS. Jeśli jednak, zgodnie z umową lub ze zdaniem DAS, dana sprawa winna zostać zlecona prawnikowi zewnętrznemu, ubezpieczony ma prawo wyznaczyć adwokata albo inną osobę według własnego wyboru.
- 11 W zawisłej w postępowaniu głównym sprawie Jan Sneller chce wszcząć przeciwko swemu byłemu pracodawcy postępowanie sądowe, domagając się wypłaty odszkodowania za nieuzasadnione zwolnienie. Ma on zamiar skorzystać ze wsparcia wybranego przez siebie adwokata, a koszty tej obsługi prawnej mają zostać pokryte przez ubezpieczyciela ochrony prawnej. DAS wyraziła swą zgodę na wszczęcie takiego postępowania sądowego, lecz stoi na stanowisku, że zawarta przez nią z J. Snellerem umowa ubezpieczeniowa nie przewiduje w takim przypadku pokrycia kosztów obsługi prawnej prowadzonej przez adwokata wybranego przez ubezpieczonego. DAS wskazuje, że jest ona co najwyżej skłonna zapewnić we własnym zakresie obsługę prawną J. Snellera przy wsparciu jednego ze swych pracowników, który nie jest adwokatem.
- 12 W tym względzie sąd odsyłający wskazuje, że zgodnie z prawem niderlandzkim w postępowaniu, jakie J. Sneller zamierza wszcząć przeciwko swemu byłemu pracodawcy, nie ma przymusu adwokackiego.
- 13 Po tym jak DAS odmówiła pokrycia kosztów obsługi prawnej świadczonej przez wybranego przez ubezpieczonego prawnika, J. Sneller zwrócił się do *voorzieningenrechter te Amsterdam* (amsterdamskiego sądu właściwego do podjęcia decyzji w przedmiocie zastosowania środków tymczasowych) o zasądzenie od DAS pokrycia tych kosztów. Orzeczeniem z dnia 8 marca 2011 r. *voorzieningenrechter te Amsterdam* oddalił to żądanie.
- 14 *Gerechtshof te Amsterdam* (sąd apelacyjny w Amsterdamie) potwierdził to rozstrzygnięcie wyrokiem z dnia 26 lipca 2011 r. Jego zdaniem art. 4:67 ust. 1 lit. a) ustawy o kontroli finansowej należy rozumieć w ten sposób, że w okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym, gdy przedmiotem umowy ubezpieczeniowej jest świadczenie usługi obsługi prawnej w naturze, prawo do swobodnego wyboru prawnika nie powstaje z samego tylko względu na to, że podjęta została decyzja o prowadzeniu postępowania na rzecz ubezpieczonego, lecz konieczne jest również, aby to ubezpieczyciel ochrony prawnej zadecydował, że dana sprawa winna być obsługiwana przez prawnika zewnętrznego, a nie przez jednego z pracowników tego ubezpieczyciela. Dopiero w takim przypadku należy sprawdzić, czy może dojść do konfliktu interesów, do którego uniknięcia zmierzał prawodawca unijny, ustanawiając art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344.
- 15 Jan Sneller zaskarżył ten wyrok przed sądem odsyłającym. Zdaniem tego sądu zarówno wynik przeprowadzonej analizy różnych wersji językowych art. 4 ust. 1 dyrektywy 87/344, jak i wyroki Trybunału z dnia 10 września 2009 r. w sprawie C-199/08 *Eschig*, Zb.Orz. s. I-8295, oraz z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie C-293/10 *Stark*, Zb.Orz. s. I-4711, dostarczają argumentów na poparcie stanowiska, zgodnie z którym w przypadku wszczęcia postępowania sądowego lub administracyjnego postanowienia umowy ubezpieczenia ochrony prawnej winny zawsze dawać ubezpieczonemu prawo do swobodnego wyboru doradcy prawnego.
- 16 Zdaniem sądu odsyłającego rozstrzygnięcie, jakie sąd ów ma wydać w zawisłym w postępowaniu głównym sporze, może mieć pewne konsekwencje społeczne ze względu na to, że przyjęcie takiej wykładni art. 4 ust. 1 dyrektywy 87/344 z pewnością pociągnęłoby za sobą prawdopodobnie znaczne zwiększenie składek ubezpieczeniowych.

17 W tych okolicznościach Hoge Raad der Nederlanden (sąd najwyższy Królestwa Niderlandów) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy art. 4 ust. 1 dyrektywy [87/344] zezwala na to, aby ubezpieczyciel ochrony prawnej, który umieszcza w zawieranych umowach ubezpieczenia warunek, że obsługa prawna postępowań sądowych i administracyjnych jest co do zasady zapewniana przez pracowników ubezpieczyciela, zawarł w tej umowie również postanowienie, że koszty związane z obsługą prawną przez wybranego przez ubezpieczonego adwokata lub przedstawiciela prawnego są pokrywane tylko wówczas, gdy ubezpieczyciel jest zdania, iż ta obsługa winna zostać zlecona prawnikowi zewnętrznemu?
- 2) Czy dla odpowiedzi na pytanie pierwsze ma znaczenie to, czy w danym postępowaniu sądowym lub administracyjnym istnieje przymus adwokacki?”

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

- 18 Zadając pytanie pierwsze, sąd odsyłający chce w istocie ustalić, czy wykładni art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344/EWG należy dokonywać w ten sposób, że jest on sprzeczny z tym, aby ubezpieczyciel ochrony prawnej, który umieszcza w zawieranych umowach ubezpieczenia warunek, iż pomoc prawna jest co do zasady zapewniana przez jego pracowników, zawarł w tej umowie również postanowienie, że koszty związane z obsługą prawną przez wybranego swobodnie przez ubezpieczonego adwokata lub przedstawiciela prawnego są pokrywane tylko wówczas, gdy ubezpieczyciel jest zdania, iż obsługa danej sprawy winna zostać zlecona prawnikowi zewnętrznemu.
- 19 W tym względzie należy wyjaśnić, że zdaniem DAS bierna forma wyrażenia użytego w art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 zastosowana w wersjach językowych niemieckiej, francuskiej, angielskiej i niderlandzkiej świadczy o tym, iż przepis ten nie rozstrzyga, czy w danym postępowaniu ocena konieczności skorzystania z zewnętrznego prawnika należy do ubezpieczyciela, czy też do ubezpieczonego [w polskiej wersji językowej zastosowano bardziej jednoznaczne wyrażenie: „w przypadku *przysługującej* możliwości skorzystania z pomocy prawnika”]. Zdaniem DAS wynika z tego, że ma ona swobodę uregulowania tej kwestii w zawieranych umowach ubezpieczeniowych, ponieważ przepis ten może być również rozumiany w taki sposób, iż „w przypadku [gdy ubezpieczyciel zdecyduje], że należy skorzystać z pomocy prawnika [adwokata], [...] ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru takiego prawnika”.
- 20 Nie można przyjąć takiej zawężającej wykładni art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344.
- 21 W pierwszej kolejności, choć na podstawie samego tylko art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 nie można ustalić dokładnego znaczenia sformułowania „w przypadku *przysługującej* możliwości skorzystania z pomocy prawnika [...] ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru takiego prawnika”, to jednak przy dokonywaniu wykładni przepisu prawa Unii należy uwzględnić nie tylko jego brzmienie, lecz także kontekst, w jakim został umieszczony, oraz cele regulacji, której część on stanowi (ww. wyrok w sprawie Eschig, pkt 38).
- 22 W tym względzie należy zauważyć, że zarówno z motywu jedenastego dyrektywy 87/344, jak i z jej art. 4 ust. 1 wynika, iż interes ubezpieczonego w zakresie ochrony prawnej oznacza, że ma on swobodę dokonania wyboru prawnika lub jakiegokolwiek innej osoby mającej zgodnie z prawem krajowym odpowiednie kwalifikacje w ramach jakiegokolwiek postępowania sądowego lub administracyjnego (ww. wyrok w sprawie Stark, pkt 28).

- 23 Z art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 w związku z jej motywem jedenastym wynika zaś, że swobodny wybór prawnika przez ubezpieczonego nie może być ograniczony jedynie do sytuacji, w której to ubezpieczyciel postanowi, iż należy skorzystać z usług zewnętrznego prawnika.
- 24 W drugiej kolejności, jak podnosi Komisja Europejska, należy stwierdzić, że proponowana przez DAS zawężająca wykładnia art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 jest niezgodna z realizowanym przez tę dyrektywę, a w szczególności przez jej art. 4, celem polegającym na objęciu interesów ubezpieczonych szeroką ochroną (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Eschig, pkt 45).
- 25 W tym względzie należy przypomnieć, że dotyczący swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego przepis art. 4 ust. 1 dyrektywy 87/344 ma ogólny zasięg i obowiązkowy charakter (zob. ww. wyroki: w sprawie Eschig, pkt 47; w sprawie Stark, pkt 29).
- 26 W trzeciej kolejności, w odniesieniu do wysokości składek ubezpieczeniowych, należy wyjaśnić, że mnogość form korzystania z przysługującego ubezpieczonemu prawa do swobodnego wyboru jego pełnomocnika nie wyklucza, iż w pewnych przypadkach mógłby zostać określony pułap pokrywanych przez ubezpieczycieli kosztów.
- 27 Zgodnie bowiem z orzecznictwem Trybunału swoboda wyboru w rozumieniu art. 4 ust. 1 dyrektywy 87/344 nie oznacza, że – aby swoboda ta nie została pozbawiona swego znaczenia – państwa członkowskie powinny zobowiązywać ubezpieczycieli do pełnego pokrycia, w każdych okolicznościach, kosztów poniesionych w ramach obrony ubezpieczonego. Swoboda ta byłaby pozbawiona znaczenia w przypadku, gdyby ograniczenie nałożone na pokrycie tych kosztów uniemożliwiałoby de facto dokonanie przez ubezpieczonego racjonalnego wyboru pełnomocnika. W każdym razie zadaniem sądów krajowych, przed którymi ewentualnie zawiśnie taki spór, jest ustalenie braku ograniczenia tego rodzaju (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Stark, pkt 33).
- 28 Ponadto umawiające się strony mają swobodę w zakresie uzgodnienia poziomów pokrycia wyższych kosztów pomocy prawnej poprzez ewentualne opłacanie przez ubezpieczonego wyższej składki (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Stark, pkt 34).
- 29 W związku z powyższymi rozważaniami na pytanie pierwsze należy udzielić odpowiedzi, że art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 należy interpretować w ten sposób, iż jest on sprzeczny z tym, aby ubezpieczyciel ochrony prawnej, który umieszcza w zawieranych umowach ubezpieczenia warunek, że pomoc prawna jest co do zasady zapewniana przez jego pracowników, zawarł w tej umowie również postanowienie, że koszty związane z obsługą prawną przez wybranego swobodnie przez ubezpieczonego adwokata lub przedstawiciela prawnego są pokrywane tylko wówczas, gdy ubezpieczyciel jest zdania, iż obsługa danej sprawy winna zostać zlecona prawnikowi zewnętrznemu.

W przedmiocie pytania drugiego

- 30 Zadając pytanie drugie, sąd odsyłający pragnie w istocie ustalić, czy dla udzielenia odpowiedzi na pytanie pierwsze ma znaczenie to, czy zgodnie z prawem krajowym w danym postępowaniu sądowym lub administracyjnym istnieje przymus adwokacki.
- 31 Uwzględniając, po pierwsze, że, jak zostało przypomniane w pkt 25 niniejszego wyroku, prawo ubezpieczonego do dokonania swobodnego wyboru swego przedstawiciela prawnego ma ogólny zasięg i obowiązkowy charakter, oraz po drugie, że dyrektywa 87/344, jak wynika to w szczególności z jej motywu jedenastego oraz z art. 4 ust. 1 lit. a), nie uzależnia przysługiwania oraz zakresu tego uprawnienia od krajowych przepisów dotyczących pełnomocnictwa procesowego, takie przepisy krajowe pozostają bez wpływu na udzieloną na pytanie pierwsze odpowiedź.

- 32 W związku z powyższymi rozważaniami na pytanie drugie należy odpowiedzieć, że to, czy zgodnie z prawem krajowym w danym postępowaniu sądowym lub administracyjnym istnieje przymus adwokacki, jest bez znaczenia dla odpowiedzi na pytanie pierwsze.

W przedmiocie kosztów

- 33 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (ósma izba) orzeka, co następuje:

- 1) **Artykuł 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy Rady 87/344 z dnia 22 czerwca 1987 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczenia ochrony prawnej należy interpretować w ten sposób, iż sprzeczne jest z nim to, aby ubezpieczyciel ochrony prawnej, który umieszcza w zawieranych umowach ubezpieczenia warunek, że pomoc prawna jest co do zasady zapewniana przez jego pracowników, zawarł w tej umowie również postanowienie, że koszty związane z obsługą prawną przez wybranego swobodnie przez ubezpieczonego adwokata lub przedstawiciela prawnego są pokrywane tylko wówczas, gdy ubezpieczyciel jest zdania, iż obsługa danej sprawy winna zostać zlecona prawnikowi zewnętrznemu.**
- 2) **To, czy zgodnie z prawem krajowym w danym postępowaniu sądowym lub administracyjnym istnieje przymus adwokacki, jest bez znaczenia dla odpowiedzi na pytanie pierwsze.**

Podpisy